

PROKURATURA VA SUDIYA HIMOYASIZLIGI: NAZORAT YO‘QLIGIDAN
TUG‘ILGAN HUQUQIY MAG‘LUBIYAT

Yodgorov Ismoil Akmal o'g'li

TDYU huzuridagi Samarqand viloyat akademik litseyi talabasi.
+998917330515 yodgorovismoilakmalovich@gmail.com.

Mingyasharova Sora Qobil qizi

TDYU huzuridagi Samarqand viloyat akademik litseyi talabasi.
+998933102932 mingyasharova08sora@gmail.com

Jamshidova Mushtariy Jonibekovna

TDYU huzuridagi Samarqand viloyat akademik litseyi talabasi.
+998991070624 jamshidovamushtariy4@mail.ru

<https://doi.org/10.5281/zenodo.17367822>

Annotatsiya. Bu maqola huquqiy makonda eng xavfli sukut — javobgarliksiz hokimiyat muammosini ochib beradi. Prokuror va sudya zimmasida jamiyat taqdiri turgan bir paytda, ularning ustidan mavjud bo‘lgan nazoratning zaifligi yoki umuman yo‘qligi davlat adolatining eng chuqur yarasini ochmoqda. Ushbu tadqiqot formal qonuniylik va real adolat o‘rtasidagi halokatli tafovutni fosh etadi: qonun chiqaruvchi jazolanishni belgilagan, biroq hukm chiqaruvchini javobgarlikdan ozod qoldirgan. Maqola an‘anaviy huquqiy tahlildan tashqariga chiqib, sud hokimiyati va prokuratura faoliyatidagi “tokenmas zonalar” — qonun bilan himoyalangan absolyut vakolat hududlarini yoritadi. Aynan shu hududlarda inson huquqlari emas, tizim manfaatlari hukm suradi. Bu nafaqat normativ inqiroz, balki ma‘naviy hukmronlikning yengilmas paradoksidir: qachonki hukm chiqaruvchi hukmdan yuksak turar ekan, adolat tom ma‘noda yolg‘iz qoladi. Muallif milliy qonunchilikni xalqaro tamoyillar — checks and balances, judicial accountability, public oversight — bilan qiyoslab, O‘zbekiston sud tizimida shaffoflik yetishmovchiligining xavf darajasini ochib beradi. Maqola qonuniy himoya ostidagi xatolarni emas, himoya qilinayotgan xatolarni tahlil qiladi. Aynan shu jarayonda huquq insonni himoya qiluvchi vosita emas, balki taqdirni hukm qiluvchi mexanizmga aylanishi mumkinligini isbotlaydi. Ushbu ish ritorik savol bermaydi — u ayblov e‘lon qiladi: agar hukm chiqaruvchi hech qachon hukm ostiga qo‘yilmasa, unda adolatni emas, jazoni boshqarayotgan tuzum bilan yuzlashamiz. Shu sababli muallif ilk bor “Javobgarlik kodeksi” konsepsiyasini ilgari suradi — bu nafaqat sudyalalar va prokurorlar ustidan nazorat mexanizmi, balki adolatning o‘zi uchun himoya qalqonidir. Chunki davlatning eng katta jinoyati — bu jinoyat sodir bo‘lib turib, hech kim aybdor bo‘lmagan holatdir. Bu annotatsiya bir maqolaga kirish emas — bu huquqiy da‘vatdir. Uni o‘qigan har qanday yurist uchun tanlov faqat ikkitadir: yoki sukut saqlash, yoki vijdon ustidan qasam ichish.

Kalit so'zlar: Huquqiy kolliziya, normativ vakuum, konstitutsiyaviy mutanosiblikning buzilishi, pravovoy nihilizm, yuridik anomiya, ijtimoiy kontraktning devalvatsiyasi, javobgarlikning kollektiv projeksiyasi, protsessual legitimatsiya inqirozi, davlat suvereniteti metamorfizmi, huquqiy determinatsiya va irodaviy dezorientatsiya, normativ-deontologik dissonans, fuqarolik-huquqiy immunitetlarning yemirilishi, ma‘muriy pozitivizm inertsiyasi, adolat paradigmasining krizisi, ijtimoiy-prezumpsiyaviy ishonch inqirozi, yuridik sanksiya transformatsiyasi, pravovoy deformatsiya va axloqiy-konstitutsion restauratsiya ehtiyoji, davlat

irodasi va yuridik irodasizlik paradoksi, nazariya-sukut va amaliyot-qon oqimi dialektikasi, normaning metafizik itoatsizligi, huquqiy tafakkurning degenratsiyasi.

PROSECUTORIAL AND JUDICIAL IMPUNITY: LEGAL DEFEAT BORN OF LACK OF CONTROL

Abstract. This article reveals the most dangerous silence in the legal space - the problem of irresponsible power. At a time when the fate of society rests on the shoulders of the prosecutor and the judge, the weakness or complete absence of control over them opens the deepest wound of state justice. This study exposes the fatal discrepancy between formal legality and real justice: the legislator has determined the punishment, but has exempted the judge from responsibility.

The article goes beyond traditional legal analysis and sheds light on the "untouchable zones" in the activities of the judiciary and the prosecutor's office - areas of absolute authority protected by law. It is in these areas that the interests of the system, not human rights, prevail.

This is not only a normative crisis, but also an insurmountable paradox of moral dominance: when the judge is above the sentence, justice is literally left alone. The author compares national legislation with international principles — checks and balances, judicial accountability, public oversight — and reveals the dangerous level of lack of transparency in the Uzbek judicial system. The article analyzes not errors under legal protection, but errors that are being protected. It is in this process that he proves that law can become a mechanism for judging fate, not a means of protecting a person. This work does not ask a rhetorical question — it declares an accusation: if the judge is never brought to justice, then we are faced with a system that administers punishment, not justice. Therefore, the author for the first time puts forward the concept of the “Code of Accountability” — this is not only a mechanism of control over judges and prosecutors, but also a protective shield for justice itself. Because the greatest crime of the state is a situation where a crime is committed and no one is guilty. This annotation is not an introduction to an article — it is a legal appeal. For any lawyer who reads it, there are only two choices: either to remain silent or to swear on conscience.

Keywords: Legal conflict, normative vacuum, violation of constitutional proportionality, legal nihilism, legal anomie, devaluation of the social contract, collective projection of responsibility, crisis of procedural legitimation, metamorphism of state sovereignty, legal determination and volitional disorientation, normative-deontological dissonance, erosion of civil-legal immunities, inertia of administrative positivism, crisis of the paradigm of justice, crisis of social-presumptive trust, transformation of legal sanction, legal deformation and the need for moral-constitutional restoration, paradox of state will and legal lack of will, dialectics of theory-silence and practice-blood flow, metaphysical disobedience of the norm, degeneration of legal thinking.

БЕЗЗАЩИТНОСТЬ ПРОКУРАТУРЫ И СУДА: ЮРИДИЧЕСКОЕ ПОРАЖЕНИЕ, РОЖДЕННОЕ ОТСУТСТВИЕМ НАДЗОРА

Аннотация. В статье раскрывается опаснейшее молчание в правовом пространстве – проблема безответственной власти. В то время, когда судьба общества лежит на плечах прокурора и судьи, слабость или полное отсутствие контроля над ними вскрывают глубочайшую рану государственного правосудия. В исследовании раскрывается фатальное противоречие между формальной законностью и реальным

правосудием: законодатель определил наказание, но освободил судью от ответственности. Статья выходит за рамки традиционного правового анализа и проливает свет на «неприкосновенные зоны» в деятельности судебной системы и прокуратуры – сферы абсолютной власти, защищённые законом. Именно в этих сферах преобладают интересы системы, а не права человека. Это не только нормативный кризис, но и непреодолимый парадокс морального доминирования: когда судья находится выше приговора, правосудие буквально остаётся в покое. Автор сравнивает национальное законодательство с международными принципами — системой сдержек и противовесов, подотчётностью судебных органов, общественным контролем — и раскрывает опасный уровень непрозрачности узбекской судебной системы. В статье анализируются не ошибки, находящиеся под защитой закона, а ошибки, которые защищаются. Именно этим он доказывает, что право может стать механизмом вершения судеб, а не средством защиты личности. В этой работе не задаётся риторический вопрос — в ней выдвигается обвинение: если судья не предстаёт перед судом, то мы сталкиваемся с системой, которая отправляет наказание, а не правосудие.

Поэтому автор впервые выдвигает концепцию «Кодекса ответственности» — это не только механизм контроля над судьями и прокурорами, но и защитный щит для самого правосудия. Ведь величайшее преступление государства — это ситуация, когда преступление совершено, а виновных нет. Данная аннотация — не введение к статье, а юридическое обращение. У любого юриста, читающего её, есть только два выбора: либо молчать, либо поклясться совестью.

Ключевые слова: Правовой конфликт, нормативный вакуум, нарушение конституционной пропорциональности, правовой нигилизм, правовая аномия, девальвация общественного договора, коллективная проекция ответственности, кризис процессуальной легитимации, метаморфоза государственного суверенитета, правовая детерминация и волевая дезориентация, нормативно-деонтологический диссонанс, эрозия гражданско-правовых иммунитетов, инерция административного позитивизма, кризис парадигмы правосудия, кризис социально-презумптивного доверия, трансформация правовой санкции, правовая деформация и необходимость морально-конституционной реставрации, парадокс государственной воли и правового безволия, диалектика теории-молчания и практики-кровотечения, метафизическое неподчинение норме, вырождение правового мышления.

KIRISH. Zamonaviy davlatning eng chuqur va eng xavfli illati uning tashqi emas, balki ichki yuridik tamoyillaridagi sukutdan boshlanadi. Huquq bir kun kelib gapirmay qo‘yar ekan, adolat ham sukutning chohiga qulaydi. Bugun biz O‘zbekiston yuridik makonida og‘riqli, hatto ayrimlari tilga olishga jur‘at qilmaydigan, biroq davlat suverenitetining taqdirini hal qiluvchi fojiali hodisaga — prokuratura va sudiya himoyasizligining konstitutsiyaviy inqiroziga yuz tutmoqdamiz.

Ushbu ilmiy izlanish — nafaqat bir yuridik tizim tanqidi, balki davlat irodasining o‘ziga qarata qo‘yilgan da’vo arizasidir. Huquqiy asoslar: qonun bor, ammo himoya yo‘q. O‘zbekiston Respublikasi Konstitutsiyasining 2-moddasida “Davlat organlari va mansabdor shaxslar jamiyat

va fuqarolar oldida mas'uldir" deb belgilangan. 105-moddada esa sudyalarning daxlsizligi, faqat O'zbekiston Oliy Sud Kengashi yoki Senat roziligi bilan javobgarlikka tortilishi qat'iy mustahkamlangan. Shuningdek, "Sudlar to'g'risida"gi Qonun (yangi tahriri, 2023-yil) 67-moddasida sudya faoliyatiga aralashuv jinoyat ekanligi aniq va ravshan ko'rsatilgan. Prokuratura organlari to'g'risidagi Qonun (2021-yil) esa prokuror vakolatlarini konstitutsiyaviy nazorat ostida ekanligini qayd etadi.

Biroq amaliyot... amaliyot boshqa tilni tanlagan.

Bugun nafaqat sudya, balki prokurorning ham daxlsizlik immuniteti "qog'oz qalqon"ga aylanib bormoqda. Aynan shu paradoks — qonun bor, lekin himoya yo'q — ushbu maqolaning markaziy o'qidir. Yuritilmagan nazorat — yetim qolgan adolat

Bugun biz dahshatli holatni ko'ryapmiz:

Mansabdor shaxs o'zini qonundan baland qo'ya oladi.

Sudya — adolat timsoli, ammo o'zi adolatsizlikdan himoyasiz.

Prokuror — davlat ayblovcisi, ammo o'zi ayblov ostida qolsa, unga huquqiy qalqon yo'q.

Bu jarayon pravovoy nihilizmning eng dahshatli ko'rinishidir — qonun o'z himoyachilarini himoya qila olmay qolsa, endi u kimni himoya qiladi? Psixologik zarba: himoya qiluvchi o'zini himoya qila olmasa. Huquqiy tizimdagi eng og'riqli savol: "Kim davlatning oxirgi istehkomini qo'riqlaydi?" Agar sudya ham, prokuror ham bosim, tahdid, siyosiy irodaga nisbatan ojiz bo'lsa — davlat tanazzulining boshlanishi aynan shu yerda tug'iladi. Chunki himoya qiluvchi o'zini himoya qila olmaydigan nuqtada qonun tirik emas, balki nafas olayotgan jasaddur. Bugun har qanday kuchli advokat, nazariyachi yurist yoki qonunshunos bu haqiqatdan qo'rqishi kerak — sud himoyasizligi demak, kelajak himoyasizligi demak.

Normativ paradoks: qonundan ustun iroda. Biz ushbu maqolada jinoyatchilik, iqtisodiyot yoki siyosat haqida emas, davlatning o'zini yemiruvchi yuridik o'lim haqida so'z yuritamiz. Har qanday qog'ozdagi normalar — 3-modda, 44-modda, 55-modda — barcha qoidalarining ishlash qobiliyati yagona shartga — sud va prokuror daxlsizligining real kafolatiga bog'liq. Aks holda, Konstitutsiya matn emas, balki afsonaga aylanadi. Maqolaning maqsadi — huquqiy uyg'otish.

Bu tadqiqotning maqsadi jazolash emas, uyg'otish. Bu tanqid emas, bu jarroh skalpeli.

Biz nafaqat tizimdagi nuqsonlarni, balki ularni tug'dirayotgan normativ-psixologik deformatsiya ildizini ochmoqchimiz. Zero, agar davlat o'zining oxirgi himoya chizig'ini — sud va prokurorni — yo'qotsa, unda hech bir fuqaro uchun huquqiy ertak qolmaydi.

Diqqat: Bu maqola yuridik matn emas — bu tizimga qarata yozilgan huquqiy jarohat bayonnomasi. Bu yerda sukutga joy yo'q.

XULOSA. Ushbu tadqiqot oxirida aniqlanishicha, O'zbekiston huquqiy makonida eng xavfli — qonuniylikning emas, balki himoya tizimining yo'qligidir. Konstitutsiyaviy kafolatlar va maxsus qaydlar mavjud bo'lsa-da, ularning amalda bajarilmasligi yoki texnik jihatdan emas, balki institutsional jihatdan bo'sh qolishi adolatning o'zini yo'qotishiga olib keladi. Sud mustaqilligi va sudya daxlsizligi deklarativ normalar darajasida saqlanib qolmay, balki ularning real kafolatlari — vakolatlar va javobgarlik tizimi orqali haqiqatga aylanmas ekan, huquq tizimi o'z maqsadidan chetga chiqadi.

Birinchidan, sud va prokuratura vakolatlari o'rtasidagi muvozanat («checks and balances») — nafaqat nazariya, balki real institut sifatida qayta tiklanishi lozim. Hozirgi normativ mexanizmlar (Sudlar to'g'risida va Prokuratura to'g'risidagi qonunlar) sudya va prokuror maqomini himoya qiladi, biroq bu himoya ko'pincha «qog'oz himoyasi»ga aylanadi: vakolatlarni kengaytirish bilan birga, javobgarlik mexanizmlari va shaffof monitoring tizimlari zaif qoldirilgan yoki munosib mustaqil sub'ektlarga topshirilmagan. Shu sababli qonuniy kafolatlar amaliy javobgarlik bilan uyg'unlashtirilmas ekan, vakolat — javobsizlikka, himoya — qopqonga aylanadi.

Ikkinchidan, huquqiy himoya konsepsiyasining buzilgani — faqat bir shaxs yoki bir organning xatosi emas; bu — tizimli sindrom. Prokuratura nazorat funksiyasining vazni va sudyalarning daxlsizligi bilan bog'liq me'yorlar mavjud bo'lishiga qaramay, amalda vakolatlarni suiiste'mol qilish holatlari xalqaro prinsiplar (judicial accountability, public oversight) olamida tanqidga sazovor. Agar prokuror yoki sudya real nazorat ostida bo'lmasa — sud jarayoni shakli ham, mazmuni ham kamsitiladi; huquq normalari amaliyotda o'zgaradi va fuqarolarning konstitutsiyaviy huquqlari barqaror emas.

Uchinchidan, jinoyat va ma'muriy javobgarlik normalari (Jinoyat kodeksi va boshqa protsessual qoidalar) ham vakolat egalarining javobgarligini ta'minlash uchun yetarli yo'l-yo'riq beradi, biroq ular faqat shaffof, mustaqil va ijtimoiy nazorat ostida samarali bo'lishi mumkin.

Agar sudya yoki prokurorning harakati faqat ichki mexanizmlar bilan yopilsa yoki ushbu mexanizmlar siyosiy yoki ma'muriy bosim ostida ishlasa, huquqiy javobgarlik prinsipi halokatga uchraydi. Jinoyat kodeksining umumiy tamoyillari jazoni belgilaydi, ammo amaliy adolat — uni qo'llashda namoyon bo'ladi.

Shu sababli ushbu maqolada ilgari surilgan eng muhim huquqiy-xulosaiy talablar quyidagilardir:

1. Mustaqil va institutsional monitoring mexanizmini joriy etish. Sudya va prokurorlarning vakolatlari va faoliyati ustidan nazorat instituti mustaqil sub'ekt (parlamentning maxsus komissiyasi + mustaqil ombudsman + fuqarolik-huquqiy inspeksiya) orqali amalga oshirilishi zarur. Bu — deklarativ emas, balki qonun bilan belgilangan, o'z mustaqilligini saqlaydigan va yuridik jihatdan mumkin bo'lgan institut bo'lishi lozim.

2. “Javobgarlik kodeksi” konsepsiyasini qabul qilish. Sudyalar va prokurorlar faoliyatidagi huquqiy cheklovlar, javobgarlik mezonlari va unga oid protseduralar alohida kodeks yoki modullar orqali aniq belgilanishi — ham himoya, ham hisobdorlikni o'rnatadi. Bu kodeks vakolat chegaralari, razvedka–monitoring tartibi, murosasiz korrupsiyaga qarshi chora va ochiq sudiy majlislar printsiplarini o'z ichiga olishi kerak. (Ilgari maqolada taklif qilingan konsepsiya bu.)

3. Prokuratura va sud tizimlari vakolatlarini chegaralash orqali shaffoflikni ta'minlash.

Prokuror nazoratining chegaralari va sudya daxlsizligining chegaralari aniq va qayta ko'rib chiqilishi, jinoyat-protsessual va ma'muriy protsessual normalar vakolatni suiiste'mol qilishga yo'l qo'ymasligi uchun moslashtirilishi zarur. Bunda xalqaro standartlar ham hisobga olinishi kerak.

4. Javobgarlikni faollashtirish va tizimni himoya qilish. Agar yuqori lavozimdagi mansabdor shaxslar — shu jumladan sudya va prokurorlar — qonunni buzsa, ularning

javobgarligini yo'lga qo'yuvchi mustaqil protseduralar bo'lishi shart. Boshqa so'z bilan aytganda: vakolat daxlsizlik imkoniyati emas, balki hisobdorlikka javobgarlikni ta'minlovchi institut bo'lishi lozim.

5. Ijtimoiy ishonchni qayta tiklashga yo'naltirilgan ochiqlik va ishtirok. Ommaviy nazorat, ochiq sud jarayonlari, prokuror faoliyatining audit va hisobotlari — bular ham jamiyatning huquqiy ishonchini tiklash uchun zarur shartlardir. Nazorat yoxud public oversight — nafaqat texnik, balki siyosiy qaror.

Yakuniy ogohlantirish (psixologik og'ush): huquq tizimi o'zining oxirgi liniyasini — sud va prokuraturani — himoya qila olmasa, davlatning o'zi huquqiy xavfsizlikni ta'minlay olmaydi.

Bu xulosa nafaqat yuridik xat, balki ijtimoiy va siyosiy realitetning ogohlantiruvi.

Qonunlar — kitobdagi satrlar emas; ular — yashayotgan institutlar. Agar institutlar zaif bo'lsa, qonun ham zaif; agar himoya yo'q bo'lsa, adolat yo'q. Ushbu maqola bildirgan tavsiyalar — yuzaga kelgan bo'shliqni to'ldirish uchun qonuniy yo'l bo'lib, ularni amalga oshirish fuqarolarning asosiy huquqlarini tiklash va davlat irodasining qonuniyligini mustahkamlash uchun zarurdir.

Oxirgi so'z: huquqiy mag'lubiyat — faqat sud zalida yutqazilgan ish emas; u — jamiyatning konstitutsiyaviy kafolatlarini yo'qotishi. Agar biz aybdorlarni topish bilan birga, himoya qiluvchilarni ham javobgarlikka tortmasak, unda har qanday adolatli hukm — faqat vaqtinchalik chiroq bo'lib qoladi. Bu maqola shunday ogohlantirishdir: vakolatni ta'minlagan huquqiy himoya, hisobdorlik va shaffoflik bo'lmasa, qog'ozdagi Konstitutsiya — xalqning umidi emas, faqat matn bo'lib qoladi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR.

1. O'zbekiston Respublikasi Konstitutsiyasi — 2023-yil tahriri.
2. "Sudlar to'g'risida"gi O'zbekiston Respublikasi Qonuni — 2023-yil 30-iyun.
3. "Prokuratura to'g'risida"gi O'zbekiston Respublikasi Qonuni — 2021-yil 4-fevral.
4. O'zbekiston Respublikasi Jinoyat protsessual kodeksi — amaldagi tahrir.
5. O'zbekiston Respublikasi Oliy Sud Plenumining qarorlari — sud amaliyoti bo'yicha sharh va tavsiyalar to'plami.
6. K. Tadjixodjayev, "Sud hokimiyati mustaqilligi va huquqiy davlat tamoyillari" — Toshkent davlat yuridik universiteti ilmiy jurnali, 2022.
7. A. Sattorov, "Prokuror nazorati: vakolat, javobgarlik va institutsional muammolar" — "Yuridik fanlar axborotnomasi", 2021.
8. Venetsiya Komissiyasi tavsiyalari ("Rule of Law Checklist") — Council of Europe, 2016.
9. BMT Sud organlari mustaqilligi bo'yicha Asosiy Prinsiplari — ("Basic Principles on the Independence of the Judiciary"), 1985.
10. Monteske, "Qonun ruhiyati haqida" — davlat hokimiyati bo'linishi va sud mustaqilligi asoslari (klassik manba sifatida).
11. Yodgorov Ismoil Akmalovich. „ O'zbekistonda sudyalarning huquqiy maqomi. Huquq va majburiyatlari" (asosiy manbaa sifatida) (2024)